

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی

گروه جغرافیا

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

عنوان:

**بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی شهرکهای صنعتی بر نواحی روستایی
نمونه موردی: شهرک صنعتی خیام نیشابور**

استاد راهنما:

دکتر خدیجه بوذرجمهری

استاد مشاور:

دکتر حمید شایان

تدوین:

مجید حمزه ئی

پاییز ۱۳۹۰

این پایان نامه توسط شرکت شهرکهای صنعتی خراسان رضوی حمایت شده است

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مَنْتِ خدای عزّ و جلّ، که طاعتش موجب قربت است و به شکراندرش مزید نعمت. هر نفسی که فرو می رود، ممدّ حیات است و چون بر می آید مفرّح ذات. پس در هر نفسی دو نعمت موجودست و بر هر نعمتی شکری واجب.

کز عهده شکرش بدر آید

از دست و زبان که برآید

تقدیم به

« پدر و مادر مهربان و همسر عزیزم »

پیشگفتار

پیدایش فرصت‌های جدید به منظور توسعه محلی و منطقه ای در گرو استفاده از ابزار مهم توسعه صنعتی است. یکی از جنبه های مهم این توسعه، ایجاد و گسترش شهرک های صنعتی می باشد. فلسفه ایجاد شهرک‌های صنعتی برای نخستین بار در کشورهای صنعتی مطرح شد و عمدتاً به عنوان ابزاری در جهت ترویج و مدیریت توسعه صنعتی و ایجاد زیر ساختها و خدمات عمومی مقرون به صرفه از آن استفاده شد. در دهه های اخیر نقش بنگاه های متوسط و کوچک در فرایند توسعه توجه خاص محققان و متخصصان را به خود جلب کرده است. صنایع کوچک و متوسط می توانند با ویژگیهایی چون کارمحور بودن، انعطاف پذیری نسبت به تغییرات بازار و فناوری، داشتن قابلیت در بهره برداری از صنایع و مهارت های محلی در پاسخ به بازار محلی و برآوردن نیاز های پایه قشر فقیر شناخته شده است. شهرک‌های صنعتی به عنوان یک استراتژی در جهت هماهنگ کردن و متراکم کردن صنایع کوچک و متوسط گسترش زیادی پیدا کرده اند. این پدیده نیز مانند هر پدیده ی دیگری دارای آثار مثبت و منفی بر زندگی انسانی است. این تحقیق نیز در راستای شناخت آثار اقتصادی و اجتماعی شهرک صنعتی خیام نیشابور بر نواحی روستایی پیرامون به انجام رسیده است. هدف ما در این تحقیق شناسایی

بر خود لازم می دانم که از زحمات اساتید ارجمندم خانم دکتر بوذرجمهری (استاد راهنما) و آقای دکتر شایان (استاد مشاور) کمال تشکر را داشته باشم. بدون شک این تحقیق بدون همراهی های مسئولین محترم شرکت شهرک‌های صنعتی خراسان رضوی به سرانجام نمی رسید. به همین خاطر از مسئولین محترم (شرکت شهرک‌های صنعتی خراسان رضوی) که این تحقیق را مورد حمایت قرار دادند قدر دانی می نمایم. در پایان از کمک های همسر عزیزم و برادر بزرگوارم که در امر جمع آوری اطلاعات میدانی کمک های فراوانی کرده اند، بی نهایت سپاسگذاری می کنم.

۱	فصل اول (کلیات تحقیق)
۱-۱	۱-۱ موضوع تحقیق و اهمیت آن
۱-۱-۱	۱-۱-۱ موضوع تحقیق
۱-۱-۲	۱-۱-۲ اهمیت تحقیق
۲-۱	۲-۱ تعریف مسأله
۳-۱	۳-۱ سئوالات تحقیق
۴-۱	۴-۱ فرضیات تحقیق
۵-۱	۵-۱ اهداف تحقیق
۶-۱	۶-۱ پیشینه تحقیق
۶-۱-۱	۶-۱-۱ پیشینه تحقیقات بین المللی
۶-۱-۲	۶-۱-۲ پیشینه تحقیقات در ایران
۷-۱	۷-۱ روش تحقیق
۱-۷-۱	۱-۷-۱ جامعه آماری
۲-۷-۱	۲-۷-۱ حجم نمونه
۸-۱	۸-۱ اصطلاحات و مفاهیم تحقیق
۹-۱	۹-۱ مشکلات و موانع تحقیق
۱۷	فصل دوم (مفاهیم و مبنای نظری تحقیق)
۱-۲	۱-۲ مقدمه
۲-۲	۲-۲ ناحیه صنعتی
۳-۲	۳-۲ خوشه صنعتی
۴-۲	۴-۲ جایگاه صنایع کوچک و متوسط
۵-۲	۵-۲ جایگاه صنایع تبدیلی-تکمیلی در توسعه روستایی
۶-۲	۶-۲ شهرکهای صنعتی
۱-۶-۲	۱-۶-۲ علل وجودی شهرکهای صنعتی
۲-۶-۲	۲-۶-۲ مزایای استقرار صنایع در شهرکهای صنعتی
۳-۶-۲	۳-۶-۲ جایگاه شهرکهای صنعتی در توسعه
۴-۶-۲	۴-۶-۲ نقش شهرکهای صنعتی در توسعه اقتصادی و صنعتی
۵-۶-۲	۵-۶-۲ نقش شهرکهای صنعتی در برنامه ریزی شهری و منطقه ای
۷-۲	۷-۲ جایگاه شهرکهای صنعتی در برنامه های کشور
۸-۲	۸-۲ رویکرد ها و دیدگاههای صنعتی کردن روستا
۹-۲	۹-۲ شهرک صنعتی خیام
۱۰-۲	۱۰-۲ اثرات اقتصادی و اجتماعی شهرک صنعتی خیام
۱-۱۰-۲	۱-۱۰-۲ اثرات پیرامونی
۲-۱۰-۲	۲-۱۰-۲ اثرات اقتصادی
۳-۱۰-۲	۳-۱۰-۲ اثرات اجتماعی

۱۱-۲	شاخص ها و گویه های تحقیق	۵۱
۱۲-۲	مدل تحلیلی تحقیق.....	۵۴
۱۳-۲	جمعبندی.....	۵۵
۵۶	فصل سوم (معرفی محدوده مورد مطالعه)	۵۶
۱-۳	موقعیت جغرافیایی.....	۵۶
۱-۱-۳	مقر.....	۵۶
۲-۱-۳	موقع نسبی.....	۵۶
۳-۱-۳	موقع ریاضی.....	۵۷
۲-۳	جغرافیای طبیعی محدوده مورد مطالعه	۵۷
۱-۲-۳	زمین شناسی.....	۵۸
۲-۲-۳	توپوگرافی.....	۵۹
۳-۲-۳	اقلیم.....	۶۲
۴-۲-۳	منابع آب.....	۶۷
۵-۲-۳	خاکها.....	۷۰
۶-۲-۳	پوشش گیاهی.....	۷۲
۷-۲-۳	حیات وحش.....	۷۴
۳-۳	جغرافیای انسانی منطقه.....	۷۴
۱-۳-۳	پیشینه تاریخی محدوده مورد مطالعه.....	۷۵
۲-۳-۳	خصوصیات جمعیتی محدوده مورد مطالعه.....	۷۵
۳-۳-۳	ویژگیهای اقتصادی.....	۸۵
۴-۳	جمعبندی.....	۱۰۰
۱۰۱	فصل چهارم (تجزینه و تحلیل اطلاعات)	۱۰۱
۱-۴	مقدمه.....	۱۰۱
۲-۴	یافتهای توصیفی مربوط به نمونه آماری کارگران روستا نشین و سایر شاغلین روستا	۱۰۱
۱-۲-۴	تعداد پاسخگویان.....	۱۰۱
۲-۲-۴	جنس.....	۱۰۱
۳-۲-۴	سن.....	۱۰۲
۴-۲-۴	وضعیت تأهل.....	۱۰۲
۵-۲-۴	بعد خانوار.....	۱۰۳
۶-۲-۴	وضع تحصیلات.....	۱۰۳
۷-۲-۴	کلاسهای آموزشی.....	۱۰۵
۸-۲-۴	شغل.....	۱۰۵
۹-۲-۴	محل اشتغال.....	۱۰۶
۱۰-۲-۴	سابقه کار.....	۱۰۶
۱۱-۲-۴	بیمه و نوع آن.....	۱۰۷
۱۲-۲-۴	سابقه بیمه.....	۱۰۸
۱۳-۲-۴	تعداد افراد دارای بیمه در خانواده.....	۱۰۸
۱۴-۲-۴	رضایت شغلی.....	۱۰۸

۱۰۹.....	۱۵-۲-۴ درآمد ماهانه.....
۱۱۰.....	۱۶-۲-۴ منابع درآمدی.....
۱۱۰.....	۱۷-۲-۴ تفکیک هزینه ها.....
۱۱۱.....	۱۸-۲-۴ هزینه ماهانه.....
۱۱۲.....	۱۹-۲-۴ پس انداز ماهانه.....
۱۱۲.....	۲۰-۲-۴ کالاهای مصرفی با دوام.....
۱۱۳.....	۲۱-۲-۴ وضعیت مالکیت مسکن.....
۱۱۳.....	۲۲-۲-۴ مساحت مسکن.....
۱۱۴.....	۲۳-۲-۴ امکانات منزل.....
۱۱۵.....	۲۴-۲-۴ نوع مسکن.....
۱۱۵.....	۲۵-۲-۴ تمایل ماندگاری در روستای محل سکونت.....
۱۱۶.....	۲۶-۲-۴ مشارکت.....
۱۱۷.....	۲۷-۲-۴ اعتماد متقابل.....
۱۱۷.....	۲۸-۲-۴ ارتباط با رسانه ها.....
۱۱۸.....	۲۹-۲-۴ احساس سعادت.....
۱۱۸.....	۳۰-۲-۴ نظام ارزشی.....
۱۲۰.....	۳۱-۲-۴ بیگانگی.....
۱۲۵.....	۳-۴ یافته های مربوط به نمونه آماری مدیران واحدهای صنعتی.....
۱۲۵.....	۱-۳-۴ میزان اشتغال در شهرک صنعتی خیام.....
۱۲۷.....	۲-۳-۴ تعداد کارگران هر گروه از صنایع.....
۱۲۸.....	۳-۳-۴ علت شهری بودن کارگران.....
۱۲۸.....	۴-۳-۴ میزان خرید سالانه مواد اولیه.....
۱۲۹.....	۵-۳-۴ راههای مواد اولیه.....
۱۳۰.....	۶-۳-۴ فروش محصولات به روستاییان.....
۱۳۱.....	۴-۴ آزمون و تحلیل روابط شاخصها و تفاوت های دو گروه آماری.....
۱۳۱.....	۱-۴-۴ همبستگی میان متغیر های تحقیق.....
۱۳۲.....	۲-۴-۴ مقایسه شاخص های مختلف بین دو گروه آماری.....
۱۵۶.....	۵-۴ جمع بندی.....
۱۵۷.....	فصل پنجم (نتیجه گیری و آزمون فرضیات)
۱۵۷.....	۱-۵ مقدمه.....
۱۵۶.....	۲-۵ آزمون فرضیات.....
۱۵۸.....	۳-۵ نتایج اثرات پیرامونی.....
۱۵۸.....	۱-۳-۵ ایجاد فرصتهای شغلی.....
۱۵۹.....	۲-۳-۵ استفاده واحدهای صنعتی شهرک صنعتی خیام از منابع محلی.....
۱۵۹.....	۳-۳-۵ صدور محصولات تولیدی شهرک صنعتی خیام به نواحی روستایی.....
۱۶۰.....	۴-۵ نتایج اثرات اقتصادی.....
۱۶۰.....	۱-۴-۵ افزایش سطح درآمد.....
۱۶۱.....	۲-۴-۵ تغییر در الگوی کالاهای مصرفی خانوار.....

۱۶۱وضعیت مسکن.....۳-۴-۵
۱۶۲نتایج اثرات اجتماعی.....۵-۵
۱۶۲آموزش و تحصیلات.....۱-۵-۵
۱۶۲رضایت شغلی.....۲-۵-۵
۱۶۳بهره مندی از بیمه.....۳-۵-۵
۱۶۴احساس سعادت.....۴-۵-۵
۱۶۴بیگانگی.....۵-۵-۵
۱۶۵اعتماد متقابل.....۶-۵-۵
۱۶۵ارتباط با رسانه ها.....۷-۵-۵
۱۶۵تمایل ماندگاری روستاییان در روستای محل سکونت.....۸-۵-۵
۱۶۶مشارکت.....۹-۵-۵
۱۶۷دگرگونی ارزشها.....۱۰-۵-۵
۱۶۹پیشنهادات.....۶-۵-۵
۱۷۱فهرست منابع.....۱۷۱

جدول شماره (۱-۱):	تحقیقات بین المللی در زمینه اثرات واحدهای صنعتی بر روستاها.....	۶
جدول شماره (۲-۱):	جامعه آماری و تعداد کارگران هر روستا.....	۱۱
جدول شماره (۳-۱):	تعداد پرسشنامه برای هر گروه از صنایع.....	۱۲
جدول شماره (۴-۱):	تعداد پرسشنامه برای هر روستا.....	۱۴
جدول شماره (۱-۲):	تقسیم بندی کلی اثرات ایجاد خوشه های صنعتی بر واحدهای تولیدی.....	۲۲
جدول شماره (۲-۲):	تقسیم بندی صنایع روستایی.....	۲۳
جدول شماره (۳-۲):	مقایسه عملکرد شاخص های هدف برنامه ایجاد نواحی صنعتی طی برنامه سوم.....	۳۵
جدول شماره (۴-۲):	تأثیرات مثبت شهرکها و نواحی صنعتی بر نواحی روستایی.....	۴۱
جدول شماره (۵-۲):	تأثیرات منفی شهرکها و نواحی صنعتی بر نواحی روستایی.....	۴۱
جدول شماره (۶-۲):	مشخصات کلی و امکانات شهرک صنعتی خیام نیشابور.....	۴۲
جدول شماره (۷-۲):	موقعیت نسبی شهرک صنعتی خیام.....	۴۳
جدول شماره (۸-۲):	مراتب ارزشهای ماسلو.....	۴۹
جدول شماره (۹-۲):	شاخص ها و گویه های تحقیق (اثرات اقتصادی).....	۵۱
جدول شماره (۱۰-۲):	شاخص ها و گویه های تحقیق (اثرات اجتماعی).....	۵۲
جدول شماره (۱۱-۲):	مدل تحلیل تحقیق.....	۵۴
جدول شماره (۱-۳):	طول و عرض محدوده مورد مطالعه.....	۵۷
جدول شماره (۲-۳):	متوسط درجه حرارت و بارش سالانه منطقه مورد مطالعه.....	۶۳
جدول شماره (۳-۳):	مشخصات پارامترهای اقلیمی منطقه.....	۶۵
جدول شماره (۴-۳):	مشخصات رودخانه های منطقه.....	۶۸
جدول شماره (۵-۳):	منابع آب زیرزمینی شهرستان نیشابور.....	۷۰
جدول شماره (۶-۳):	خانوار و جمعیت بر حسب جنس در نقاط شهری و روستایی نیشابور.....	۷۶
جدول شماره (۷-۳):	خانوار و جمعیت بخش ها بر حسب ساکن و غیر ساکن.....	۷۷
جدول شماره (۸-۳):	جمعیت شهرهای بخش زبرخان.....	۷۸
جدول شماره (۹-۳):	تراکم نسبی جمعیت در کشور، استان و بخش.....	۷۸
جدول شماره (۱۰-۳):	ترکیب سنی و جنسی جمعیت بخش زبرخان و مرکزی.....	۸۰
جدول شماره (۱۱-۳):	وضعیت سواد در بخش زبرخان.....	۸۱
جدول شماره (۱۲-۳):	وضعیت سواد در بخش مرکزی.....	۸۱
جدول شماره (۱۳-۳):	وضعیت اشتغال در بخش زبرخان.....	۸۲
جدول شماره (۱۴-۳):	وضعیت اشتغال در بخش مرکزی.....	۸۲
جدول شماره (۱۵-۳):	میزان رشد جمعیت.....	۸۳
جدول شماره (۱۶-۳):	مهاجران وارد شده به بخش زبرخان و مرکزی.....	۸۴
جدول شماره (۱۷-۳):	میزان تولید گوشت و شیر در شهرستان نیشابور.....	۸۶
جدول شماره (۱۸-۳):	سطح زیر کشت محصولات زراعی و باغی.....	۸۷
جدول شماره (۱۹-۳):	تعداد بهره برداران اراضی کشاورزی و نوع اراضی کشاورزی.....	۸۸
جدول شماره (۲۰-۳):	سطح زیر کشت و میزان تولید محصولات زراعی.....	۹۰

- جدول شماره (۳-۲۱): تعداد بهره برداریها و میزان تولید محصولات باغی..... ۹۱
- جدول شماره (۳-۲۲): تعداد دامها و میزان تولید شیر..... ۹۳
- جدول شماره (۳-۲۳): طول شبکه راههای ارتباطی..... ۹۸
- جدول شماره (۳-۲۴): خرید اقلام مورد نیاز روستاییان محدوده مورد مطالعه..... ۹۹
- جدول شماره (۴-۱): جنس..... ۱۰۲
- جدول شماره (۴-۲): سن..... ۱۰۲
- جدول شماره (۴-۳): وضعیت تأهل..... ۱۰۳
- جدول شماره (۴-۴): بعد خانوار..... ۱۰۳
- جدول شماره (۴-۵): وضعیت تحصیلات..... ۱۰۴
- جدول شماره (۴-۶): کلاسهای آموزشی..... ۱۰۵
- جدول شماره (۴-۷): تنوع شغلی در گروه شاهد..... ۱۰۶
- جدول شماره (۴-۸): محل اشتغال..... ۱۰۶
- جدول شماره (۴-۹): سابقه کار..... ۱۰۷
- جدول شماره (۴-۱۰): بیمه و نوع آن..... ۱۰۷
- جدول شماره (۴-۱۱): سابقه بیمه..... ۱۰۸
- جدول شماره (۴-۱۲): تعداد افراد دارای بیمه در خانواده..... ۱۰۸
- جدول شماره (۴-۱۳): درآمد ماهانه..... ۱۰۹
- جدول شماره (۴-۱۴): منابع درآمدی..... ۱۱۰
- جدول شماره (۴-۱۵): ریز هزینه ها..... ۱۱۱
- جدول شماره (۴-۱۶): هزینه ماهانه..... ۱۱۱
- جدول شماره (۴-۱۷): پس انداز ماهانه..... ۱۱۲
- جدول شماره (۴-۱۸): کالاهای مصرفی بادوام..... ۱۱۳
- جدول شماره (۴-۱۹): وضعیت مالکیت مسکن..... ۱۱۳
- جدول شماره (۴-۲۰): مساحت مسکن و سطح زیربنا..... ۱۱۴
- جدول شماره (۴-۲۱): امکانات منزل..... ۱۱۴
- جدول شماره (۴-۲۲): نوع مسکن..... ۱۱۵
- جدول شماره (۴-۲۳): نظام ارزشی..... ۱۱۹
- جدول شماره (۴-۲۴): توصیف آماری متغیرهای طیفی..... ۱۲۱
- جدول شماره (۴-۲۵): تعداد پرسشنامه برای هر گروه از صنایع..... ۱۲۵
- جدول شماره (۴-۲۶): تقسیم بندی تعداد هر گروه از صنایع مستقر در شهرک صنعتی..... ۱۲۵
- جدول شماره (۴-۲۷): تعداد روستاهای کارگر فرست دهستانهای بخش مرکزی و زیرخان..... ۱۲۷
- جدول شماره (۴-۲۸): تعداد کارگران هر گروه از صنایع..... ۱۲۷
- جدول شماره (۴-۲۹): علت شهری بودن کارگران..... ۱۲۸
- جدول شماره (۴-۳۰): میزان خرید سالانه مواد اولیه..... ۱۲۹
- جدول شماره (۴-۳۱): راههای تهیه مواد اولیه..... ۱۲۹
- جدول شماره (۴-۳۲): فروش محصولات تولیدی واحدهای صنعتی..... ۱۳۰
- جدول شماره (۴-۳۳): همبستگی میان متغیرهای تحقیق..... ۱۳۲
- جدول شماره (۴-۳۴): آزمون نرمالیتی..... ۱۳۳

- جدول شماره (۴-۳۵) : تغییر الگوی مصرفی خانوار- کالاهای مصرفی بادوام..... ۱۳۷
- جدول شماره (۴-۳۶) : زیرساختهای منزل..... ۱۳۹
- جدول شماره (۴-۳۷) : متغیرهای سنجیده شده توسط آزمون من ویتنی..... ۱۵۲
- جدول شماره (۴-۳۸) : متغیرهای سنجیده شده توسط آزمون تی مستقل..... ۱۵۴
- جدول شماره (۴-۳۹) : متغیرهای سنجیده شده توسط آزمون کاسکوئر..... ۱۵۵
- جدول شماره (۵-۱) : آزمون فرضیات تحقیق..... ۱۵۷

نمودار شماره (۱-۳): نیمرخ توپوگرافی منطقه.....	۶۱
نمودار شماره (۲-۳): متوسط بارندگی ماهانه.....	۶۳
نمودار شماره (۳-۳): متوسط درجه حرارت ماهانه.....	۶۴
نمودار شماره (۴-۳): گلباد نیشابور.....	۶۶
نمودار شماره (۱-۴): جنس.....	۱۰۲
نمودار شماره (۲-۴): سن.....	۱۰۲
نمودار شماره (۳-۴): وضعیت تأهل.....	۱۰۳
نمودار شماره (۴-۴): وضعیت تحصیلات سرپرستان خانوار.....	۱۰۴
نمودار شماره (۵-۴): کلاسهای آموزشی.....	۱۰۵
نمودار شماره (۶-۴): تنوع شغلی در گروه شاهد.....	۱۰۶
نمودار شماره (۷-۴): محل اشتغال.....	۱۰۶
نمودار شماره (۸-۴): درصد افراد دارای بیمه.....	۱۰۷
نمودار شماره (۹-۴): رضایت شغلی.....	۱۰۹
نمودار شماره (۱۰-۴): درآمد ماهانه.....	۱۰۹
نمودار شماره (۱۱-۴): هزینه ماهانه.....	۱۱۱
نمودار شماره (۱۲-۴): پس انداز ماهانه.....	۱۱۲
نمودار شماره (۱۳-۴): وضعیت مالکیت مسکن.....	۱۱۳
نمودار شماره (۱۴-۴): میانگین مساحت مسکن و سح زیر بنا.....	۱۱۴
نمودار شماره (۱۵-۴): مصالح منزل.....	۱۱۵
نمودار شماره (۱۶-۴): تمایل ماندگاری.....	۱۱۶
نمودار شماره (۱۷-۴): میزان مشارکت.....	۱۱۶
نمودار شماره (۱۸-۴): میزان اعتماد متقابل.....	۱۱۷
نمودار شماره (۱۹-۴): ارتباط با رسانه ها.....	۱۱۸
نمودار شماره (۲۰-۴): رضایت مندی.....	۱۱۸
نمودار شماره (۲۱-۴): نظام ارزشی.....	۱۱۹
نمودار شماره (۲۲-۴): بیگانگی.....	۱۲۰
نمودار شماره (۲۳-۴): تعداد کارگران هر گروه از صنایع.....	۱۲۷
نمودار شماره (۲۴-۴): علت شهری بودن کارگران.....	۱۲۸
نمودار شماره (۲۵-۴): میزان خرید سالانه مواد اولیه.....	۱۲۹
نمودار شماره (۲۶-۴): راههای تهیه مواد اولیه واحدهای صنعتی شهرک صنعتی خیام.....	۱۳۰
نقشه شماره (۱-۱): موقعیت شهرک صنعتی خیام و محدوده مورد مطالعه.....	۱۰
نقشه شماره (۲-۱): پراکنندگی روستاهای کارگر فرست.....	۱۰
نقشه شماره (۱-۳): نقشه زمین شناسی محدوده مورد مطالعه.....	۵۹
نقشه شماره (۲-۳): نقشه توپوگرافی محدوده مورد مطالعه.....	۶۱
نقشه شماره (۳-۳): نقشه تنوع خاک محدوده مورد مطالعه.....	۷۲

- نقشه شماره (۴-۳) : نقشه پوشش گیاهی محدوده مورد مطالعه.....۷۳
- نقشه شماره (۵-۳) : نقشه موقعیت محدوده مورد مطالعه.....۷۶
- نقشه شماره (۱-۴) وضعیت رضایت شغلی.....۱۴۷

The page features three large, overlapping blue circles of varying sizes, each with a gradient from dark blue to light blue. These circles are arranged vertically, with the largest at the top and bottom, and a smaller one in the middle. Thin blue lines intersect the circles, creating a geometric pattern.

فصل پنجم

کلیات تحقیق

۱-۱ موضوع تحقیق و اهمیت آن

۱-۱-۱ موضوع تحقیق

تأثیرات و نفوذ صنعت در مناطق روستایی ضمن ایجاد اقتصادی فعال می تواند دارای اثرات تکاثری باشد، بطوری که تجربیات کشورهای متعدد نشان می دهد هر تغییر ساختاری از طریق صنعتی شدن نه تنها نقش با ارزش اقتصادی در مناطق روستایی ایجاد می کند، بلکه منجر به اقتصاد خودرانشی می شود (میسرا، ۱۹۷۹: ۱۷). در این ارتباط شهرکهای صنعتی در راستای رسالت خود که همانا فراهم ساختن بستر مناسب برای رشد و شکوفایی صنعت است، بخاطر ارائه تسهیلات عمومی، خدمات و آماده سازی زمین با قیمت مناسب که در شهرک فراهم می شود، توانسته نظر صاحبان صنعت را برای استقرار در این شهرکها جلب نمایند (کاشانی، ۱۳۸۰: ۱). شک نیست که یکی از عوامل مهم بوجود آورنده ی تفاوت در درجه توسعه یافتگی کشورهای جهان میزان فعالیتهای صنعتی و کیفیت آن است. اثرات صنعتی شدن در همه ی بخش های اقتصادی احساس شده و باعث تحرک قسمت زیادی از منابع مالی در جهت توسعه اقتصادی می شود (باروقی، ۱۳۸۱: ۲۳). افزون بر آن برخی از محققان نظیر «ام تی هاگ» پا را فراتر نهاده و معتقدند که صنعت باید به عنوان مهمترین مولفه هر برنامه توسعه یکپارچه روستایی پذیرفته شود، زیرا صنعتی شدن ضمن ایجاد مهارتهای جدید و ایجاد هماهنگی موجب شکستن موانع سنتی رشد اقتصادی در مناطق روستایی است (درگاهی و آتشک، ۱۳۸۲: ۵۵). در جامعه ای که از تولید کشاورزی به نظام کار مبتنی بر تولید محصولات و خدمات برای فروش بدل شده است، هر مرد بالغی خود را در شرایطی می بیند که احتمالاً برای یافتن شغل ناگزیر است به سازمان بزرگ تولید یا سازمان های خدماتی و اداری بزرگ وابسته باشد. این شرایط زندگی، نتایج چندی به دنبال خواهد داشت. بسیاری از تأثیرات شهرکهای صنعتی را نمی توان جدای از تأثیرات کلی صنعت دانست. به دلیل پیچیدگی تغییرات در حال وقوع، معمولاً مشکل می توان گفت که کدام یک از ویژگیهای زندگی روزمره، دقیقاً محصول صنعت گرایی است. یا این ویژگیها تحت تأثیر عوامل دیگری بوجود آمده اند که خود موجد صنعت گرایی بوده اند، و یا اینکه محصول عناصر فرهنگی جامعه مورد نظرند و ربطی به صنعت گرایی ندارند. به دلیل مشکلات حل و کشف این شبکه علت و معلولی که با درجه ی اطمینان قابل قبولی نیز همراه باشد، تعیین مشخصه های مورد بحث، در جوامع در حال صنعتی شدن، دشوار خواهد بود (باری آ. ترنر، ۱۳۸۲: ۶۰-۵۹).

با شکل گیری صنعت، عرصه های اشتغال و درآمد، از محیط کشاورزی که حاصل تماس مستقیم انسان با طبیعت بود و در قالب روابطی ساده تنظیم می شود، به محیطی متفاوت که بطور اجتناب ناپذیری به تنظیم روابط پیچیده تر بین انسانها نیاز داشت منتقل گردید. تنظیم افقی روابط حرفه ای، به شکل تقسیم کار و تخصصی شدن فعالیت ها و تنظیم

عمودی روابط، بصورت شکل گیری مدیریت در مقیاسهای نسبتاً بزرگ بر مجموعه های انسانی، به عنوان پدیده ای جدید بروز کرد و از اینجا بود که روابط اجتماعی مدرن در نتیجه صنعتی شدن شکل گرفت (نیلی و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۴).

عمده استدلال ها در خصوص کارآمد شدن شهرک ها و نواحی صنعتی این بوده است که تاسیس شهرک ها و نواحی صنعتی از طریق ایجاد فرصتهای شغلی و افزایش درآمد، در مجموع نقش مثبتی در بهبود شرایط زندگی و افزایش سطح رفاه دارد (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۵: ۱۳۸).

۱-۱-۲ اهمیت تحقیق

صنعتی شدن از چنان اهمیتی برخوردار است که تحقق پیشرفت های فنی و کاربرد آن در صنعت در طی سه قرن اخیر دلیل اصلی رشد و توسعه اقتصادی کشورهای پیشرفته در جهان امروز است. کشورهای توسعه یافته هر کدام با فاصله زمانی متفاوت به مرحله صنعتی شدن رسیده و ناگهان پس از رسیدن به این مرحله خیزش بزرگ خود را، در توسعه اقتصادی آغاز نمودند. آنچه که اکنون سبب تفاوت در درجه توسعه یافتگی کشورهای جهان گشته، میزان فعالیتهای صنعتی این کشورها و توان نیروی کار آنها در ارتقاء کمی و کیفی تولیدات می باشد (عابدی، ۱۳۷۶: ۷۰).

یونیدو معتقد است که کوشش برای تمرکز زدایی از پاره های صنایع بخصوص صنایع تبدیلی جهت استفاده بهینه از منابع برای افزایش تولید و مصرف در ابعاد محلی، حرکتی ضروری جهت حصول به توسعه روستایی است و این حرکت در بلند مدت ضمن ایجاد اشتغال به توزیع درآمد و تولید پایدار نیز مساعدت می کند (یونیدو، ۱۹۷۹، ۱۷). شکی نیست که یکی از عوامل مهم بوجود آورنده ی تفاوت در درجه ی توسعه یافتگی کشورهای جهان فعالیتهای صنعتی و کیفیت توان آن است (رحیم نیا، ۱۳۷۱: ۴۴). این موضوع از چنان اهمیتی برخوردار شده است که ایجاد فرصتهای شغلی، افزایش درآمد روستاییان، کاهش فاصله زندگی بین ساکنان شهر و روستا از مهم ترین دلایل شکل گیری شهرکها و نواحی صنعتی روستایی عنوان شده است. شهرکها و نواحی صنعتی با کشش در آمدی بالاتر باعث جذب نیروی کار مازاد روستایی می شوند.

با وجود آنکه نتایج حاصل از ایجاد شهرکهای صنعتی بطور حتم بوقوع می پیوندد، اما دقیقاً مشخص نیست که آیا تمامی این نتایج از توسعه شهرکهای صنعتی ناشی می شود یا خیر؟ در این تحقیق تلاش می شود تا دقیقاً مشخص شود که از میان تغییرات اقتصادی و اجتماعی روستاهای ناحیه مورد مطالعه، کدام تغییرات دقیقاً محصول کارکرد شهرک صنعتی خیام هستند.

با جستجوی های انجام شده در زمینه پیشینه ی تحقیقات در ارتباط با تاثیرات اجتماعی و اقتصادی شهرک صنعتی خیام نیشابور، مشخص شد که با وجود اهمیت غیر قابل انکار چنین پدیده ی برجسته ی جغرافیایی، هنوز تحقیقی در این زمینه انجام نشده است. با وجود پتانسیل بالای منطقه در بخش کشاورزی پدیده ی مهاجرت در این ناحیه نیز به چشم می خورد. کشاورزی و صنعت می توانند در کنار هم این پدیده را مهار کنند ولی در خصوص ارتباط این دو بخش باز هم تحقیقی در منطقه صورت نگرفته است. یکی از اهداف ایجاد نواحی صنعتی کمک به رفع نابرابریهای منطقه ای است، افزون بر آن شهرستان نیشابور به لحاظ تعدد روستاها مهم ترین منطقه در استان است و در خصوص توفیق این ناحیه در دستیابی به این هدف نیز تحقیقی صورت نگرفته است.

۲-۱ تعریف مسأله

بر اساس مطالعات صورت گرفته، از دیدگاه کلی، صنعت از سه طریق منجر به افزایش چشمگیر سطح درآمد در جوامع مختلف گردید. اول آنکه صنعت بعنوان یک زیرمجموعه از اقتصاد، با رشد و شکوفایی خود، درآمد آحاد جامعه را افزایش داد. دوم آنکه، صنعت به عنوان محمل تحولات تکنولوژیک، از طریق ایجاد روشها و اختراع ابزارهای نوین تولید، بهره وری را در دیگر بخشها افزایش داد، چنانکه که بکارگیری ابزارهای جدید تولید در بخشهای کشاورزی، خدمات و ساختمان، درآمدزایی این بخشها را نیز افزایش داد. سوم، توسعه صنعت، ناگزیر در گرو رشد مهارتها و توانمندی های علمی و فنی نیروی انسانی بود که ارتقاء سطح دانش، خود موجب درآمد شد، لذا تحقق نرخهای رشد اقتصادی بالا، پس از ورود به عرصه صنعتی شدن حاصل توفیق چنین ویژگی هایی بود. علاوه بر تاثیر صنعت بر کل اقتصاد، می توان گفت که صنعت بر دیگر بخشهای زندگی بشری تاثیرات بی شماری داشته که به ذکر برخی از آنها بسنده می کنیم:

با رشد درآمد، تقاضا برای محصولات مختلف صنعتی و خدماتی افزایش پیدا کرد و به دنبال آن با رشد دانش، تقاضا برای محصولات فرهنگی همچون مطبوعات آزاد افزایش یافت. بدین ترتیب توسعه صنعت منجر به توسعه جوامع شهری و پیچیده تر شدن روابط اجتماعی و فرهنگی شد. رشد بخش صنعت توسعه بخش خدمات را نیز در پی داشت و تقاضا برای خدمات گوناگون را افزایش داد. با توسعه صنعت و هم افزایی های ناشی از آن، دولت ها این امکان را یافتند تا مالیاتهای بیشتری اخذ کنند و به گسترش بهداشت، بهبود آموزش، تامین بهتر نظم و امنیت و ارائه خدمات عمومی بپردازند. یکی دیگر از پیامدهای صنعت نیز این بود که دیوانسالاری در خدمت تولید قرار گرفت. و در نهایت اینکه قشر متوسط در جامعه و روابط اجتماعی متأثر از آن ایجاد گردید (نیلی و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۵).

بررسی های انجام شده در نواحی روستایی حاکی از آن است که عدم توزیع عادلانه درآمد در سطوح مختلف جامعه روستایی باعث میل به مهاجرت می شود. روستاییانی که از درآمد کافی برخوردارند، تمایل بیشتری به زندگی در شهرها نشان می دهند. اغلب این گونه روستاییان در صدد خرید املاک در شهرها هستند و عقیده دارند که نرخ تورمی املاک در شهرها بسیار بیشتر از نواحی روستایی است. لذا با توجه به کسب درآمد مناسب در نواحی روستایی، در بخش مسکن شهرها سرمایه گذاری می کنند. گروه دیگری که فاقد عوامل تولید در نواحی روستایی هستند به دلیل کمبود اشتغال و درآمد در نواحی روستایی، ناچار به ترک روستا و یافتن شغل و درآمد در شهرها می شوند. نواحی صنعتی روستایی می توانند در تعدیل مشکلات و تامین اشتغال و درآمد برای روستاییان بدون عوامل تولید، بسیار موثر باشند. زیرا توسعه روستایی صرفاً توسعه کشاورزی نیست.

همچنین در حال حاضر تامین امکانات زیستی برای تمامی جمعیت روستایی از طریق کشاورزی مقدور نیست و توسعه کشاورزی یکی از زیر سیستم های توسعه روستایی محسوب می شود.

به منظور بهبود عملکرد توسعه و جبران ناکامیهای گذشته، صنعتی شدن روستاها در قالب ایجاد نواحی و شهرکهای صنعتی و توسعه فعالیتهای غیر کشاورزی به عنوان عنصر محوری برای خط مشی آینده شناخته شود، چنانکه در بسیاری از متون توسعه، صنعتی شدن روستا سنگ بنای راهبرد توسعه روستایی معرفی شده است. موفقیتهای کشورهای آسیای شرقی، چین و هند در دستیابی به اهداف توسعه روستایی نشانه هایی از این توجه محسوب می شوند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۳: ۲۹۰).

در نهایت باید گفت که استراتژی ایجاد شهرک ها و نواحی صنعتی پیامد های مختلفی دارد که در این تحقیق تلاش شده است تا تاثیرات اقتصادی و اجتماعی شهرک صنعتی خیام بر ناحیه روستایی اطراف آن بررسی شود.

۱-۳ سوالات تحقیق

- ۱- آیا شهرک صنعتی خیام در زمینه اشتغالزایی برای روستاییان، پیوند با بخش کشاورزی و رفع نیازهای محلی عملکرد موفق داشته است؟
- ۲- آیا کارگران روستایی شهرک صنعتی خیام نسبت به سایر شاغلین روستایی از وضعیت اقتصادی (درآمد، مسکن، الگوی مصرفی) مطلوبتری برخوردارند؟
- ۳- آیا کارگران روستایی نسبت به سایر شاغلین از وضعیت اجتماعی (تمایل ماندگاری در روستاها، مشارکت در امور روستاها، اعتماد متقابل و...) مطلوبتری برخوردارند؟

۴-۱ فرضیات تحقیق

- ۱- شهرک صنعتی خیام عملکرد موفقی در زمینه اشتغالزایی برای روستاییان، پیوند با بخش کشاورزی و رفع نیازهای محلی داشته است.
- ۲- کارگران روستایی شهرک صنعتی خیام نسبت به سایر شاغلین روستایی، از وضعیت اقتصادی (درآمد، مسکن، الگوی مصرفی) مطلوبتری برخوردارند.
- ۳- کارگران روستایی نسبت به سایر شاغلین از وضعیت اجتماعی (تمایل ماندگاری در روستاها، مشارکت در امور روستاها، اعتماد متقابل و ...) مطلوبتری برخوردارند.

۵-۱ اهداف تحقیق

- الف) بررسی توان اشتغال زایی بخش صنعت به منظور رفع بیکاری پنهان و آشکار در عرصه روستایی محدوده مورد مطالعه از طریق جذب نیروی کار مازاد بخش روستایی.
- ب) بررسی توان فعالیت شهرک صنعتی خیام در زمینه کاهش فقر، افزایش آگاهی ها، جذب سرمایه گذاری در بخش صنعت و ایجاد تحرک در بخش کشاورزی.

۶-۱ پیشینه تحقیق

۱-۶-۱ پیشینه تحقیقات بین المللی

مطالعات پیشینه تحقیق نشان می دهد که در مجموع می توان تحقیقات صورت گرفته در مقوله شهرکها و نواحی صنعتی را به دو دسته تحقیقات بین المللی و تحقیقات داخل ایران تقسیم بندی کرد. جدول شماره (۱-۱) مطالعات بین المللی در زمینه صنعتی شدن روستا و یا استقرار صنایع و شهرک های صنعتی در نواحی روستایی را نمایش داده که به یافته های مهم آنها نیز اشاره می شود.

جدول شماره (۱-۱): تحقیقات بین المللی در زمینه اثرات واحدهای صنعتی بر روستاها

سال تحقیق	کشور مورد بررسی	محقق	اثرات واحدهای صنعتی بر روستاها
۱۹۷۴	آمریکا	جان.ام.پترسون	۱) ایجاد اشتغال پویا- افزایش درآمد
۱۹۷۷	آمریکا	ال.وای.گودرای	۲) کاهش مهاجرت‌های روستایی
۱۹۷۸	چین	دوایت پرکینز	۳) ایجاد اشتغال برای بیکاران فصلی- تمرکز زدایی- ایجاد درآمد و افزایش رفاه (مسکن، بهداشت، پس انداز)
۱۹۷۸	آمریکا	دیوید راجرز	۴) ایجاد اشتغال پویا- افزایش درآمد
۱۹۷۸	مکزیک		
۱۹۷۸	اتیوپی		
۱۹۷۹	چین	اچ میشل	۵) کاهش نابرابریهای منطقه ای
۱۹۷۹	چین	بی.ولد.سمه	۶) کاهش نابرابریهای منطقه ای- توسعه مهارت‌های جدید تولیدی- اجتماعی شدن فعالیتهای تولیدی
۱۹۸۰	فیلیپین- کره	سی.بی.ونگ	۷) افزایش سرمایه‌گذاریهای روستایی- ایجاد اشتغال
۱۹۸۰	تایوان		
۱۹۸۲	هند	اس.بهالا	۸) افزایش متوسط درآمدها
۱۹۸۲	تایلند		
۱۹۸۵	چین	اس.ک.رانو	۹) گسترش صادرات روستایی
۱۹۸۵	هند	جی.تی.شی	۱۰) تخصص‌گرایی- توازن منطقه ای- افزایش درآمدهای محلی- افزایش ضریب اشتغال
۱۹۹۴	چین	جی.آبراهام	۱۱) افزایش درآمد- استفاده از منابع محلی- تحکیم الگوی عدم تمرکز
۱۹۹۴		کارل لیدهوم	۱۲) همگن نمودن و ثبات درآمدی و شغلی
۱۹۹۴		اسلام ریزوانول	۱۳) افزایش درآمد- تغییر الگوی مصرف مواد غذایی و کالاهای مصرفی بادوام
۱۹۹۶		آلکا پاربخ	۱۴) کاهش فقر- افزایش آگاهیها- رونق آموزش- سرمایه‌گذاری بیشتر در بخش کشاورزی
۱۹۹۶		اسکاپ	۱۵) رواج کشاورزی- افزایش درآمد- کاهش مهاجرت‌های روستایی

مأخذ: طاهرخانی، ۱۳۸۰: ۳۳-۴۵

۱-۶-۲ پیشینه تحقیقات در ایران

طاهرخانی (۱۳۷۹) در تحقیقی با عنوان «نقش نواحی صنعتی در توسعه مناطق روستایی استان مرکزی» به این نتیجه رسیده که استراتژی توسعه صنعتی در قالب نواحی صنعتی اگر چه از نظر ایجاد اشتغال توفیق آمیز بوده اما دارای جهت گیری کشاورزی نبوده و لذا تغییر مهمی در بهره‌وری صنعتی و ایجاد پیوند تولید میان کشاورزی و صنعت نداشته است. افتخاری و طاهرخانی (۱۳۸۱) در پژوهش دیگری با عنوان «استقرار صنعت در روستا و نقش آن در رفاه مناطق روستایی» پنج اثر عمده صنعتی شدن روستا را ایجاد اشتغال پایدار و افزایش درآمد، کاهش مهاجرت‌های روستایی، کاهش نابرابریهای منطقه ای، افزایش رفاه روستایی و گسترش صادرات روستایی دانسته‌اند.

مطیعی لنگرودی (۱۳۷۹) در تحقیقی تحت عنوان «مطالعه اثرات اجتماعی اقتصادی شهرک‌های صنعتی بر نواحی روستایی (نمونه موردی شهرک صنعتی کلات مشهد)» به این نتیجه رسیده که شهرک‌ها در طولانی مدت باعث توسعه روستایی می‌شوند و علاوه بر جذب نیروی کار مازاد نواحی روستایی، بر افزایش درآمد و بهره‌وری این نواحی تاثیر مثبت داشته است.

مطیعی لنگرودی و نجفی کانی (۱۳۸۵) در تحقیق دیگری به نام «بررسی و ارزیابی اثرات شهرک‌ها و نواحی صنعتی در توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی (نمونه موردی شهرستان بابل)» با آزمون شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی نتیجه گرفته‌اند که شهرک‌ها و نواحی صنعتی در توسعه اقتصادی و اجتماعی روستاهای ناحیه تاثیر مثبتی داشته است.